

Róziiewicz, Jerzy

"Woprosy Istorii Jestiestwoznania i Tiechniki", nry 1/42-4/45, Moskwa, 1973 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 20/1, 139-142

1975

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Franciszek Bocheński: *500 zagadek ze świata arabskiego*. Warszawa 1974 „Wiedza Powszechna” ss. 233, ilustr.

Kilka dziesiątków pytań i odpowiedzi tej nowej książeczki z bardzo popularnej i pożytecznej serii Wydawnictwa „Wiedza Powszechna” dotyczy historii nauki. Tak więc są tu wiadomości o arabskich średniowiecznych geografach i historykach, o dawnych filozofach i wybitnych przedstawicielach nauk ścisłych (w rozdziale *Światło ze Wschodu*), o protektorach i mecenasach uczonych arabskich z X—XIV w. (w rozdziale *Hojni mecenas*), wreszcie o dawnych i współczesnych polskich badaczach świata arabskiego (rozdziały: *Oczarowani Wschodem* i *Który z Polaków...*).

Z. Br.

Z C Z A S O P I S M

„WOPROSY ISTORII JESTIESTWOZNANIJA I TIECHNIKI”. Moskwa. Izdatielstwo „Nauka”. 8°. Rocznik 1973 nry 1/42/—4/45/ ss. 104+104+112+116.

Czasopismo to, wydawane przez Instytut Historii Przyrodoznawstwa i Techniki AN ZSRR wraz z Radzieckim Narodowym Zrzeszeniem Historii i Filozofii Przyrodoznawstwa i Techniki, wielokrotnie omawiane było na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”. Od lat też łączą obie redakcje bliskie więzi współpracy, czego wyrazem było m.in. wydanie numerów wymiennych oraz częste publikacje autorów radzieckich na łamach „Kwartalnika” i autorów polskich na łamach „Woprosów”.

Między obu czasopismami istnieje wiele podobieństw, ale też i różnic. „Woprosy” nie zamieszczają materiałów z historii nauk społecznych, rolniczych, leśnych i medycznych. Wiąże się to m.in. z organizacją Instytutu Historii Przyrodoznawstwa i Techniki AN ZSRR, w którym nie ma agend zajmujących się historią tych dziedzin.

W „Woprosach” przeważają artykuły z historii nauk matematycznych, fizycznych i chemicznych oraz z historii techniki. Znajdujemy też tam wiele rozważań na tematy ogólne w zakresie metodologii i filozofii nauki.

Różnią się też nieco poszczególne działy w obu czasopismach oraz sposoby redagowania pewnych partii materiałów. „Woprosy” np. podają streszczenia artykułów nie tylko w języku angielskim, ale też w ojczywym rosyjskim. Podają dokładne spisy treści w czterech językach: rosyjskim, angielskim, francuskim i niemieckim. W oddzielnym wykazie zamieszczają też informacje o autorach większych rozpraw.

Mimo że objętość „Woprosów” jest znacznie mniejsza od objętości „Kwartalnika”, wynosi bowiem rocznie około 50 arkuszy wydawniczych (przy 80 arkuszach „Kwartalnika”), to jednak „Woprosy” zamieszczają znacznie więcej artykułów niż „Kwartalnik”. Dzieje się to kosztem działów „Kronika” i „Recenzje”, ponadto redakcja nie drukuje artykułów przekraczających objętość jednego arkusza, przede wszystkim zamieszcza artykuły półarkuszowe.

W roczniku 1973 „Woprosów” znajdujemy 55 artykułów i 36 recenzji (odpowiednio w „Kwartalniku” w 1973 r. zamieszczono 34 artykuły i 40 recenzji oraz kilkadziesiąt notatek bibliograficznych). Z uwagi na to, że już przy innej okazji przedstawiłem numer 1/1973 „Woprosów”, tzw. kopernikowski (zob. nr 3/1973 „Kwartalnika”, s. 599—601), tutaj tylko omówię numery 2—4 (43—45).

Numer 2/1973 otwiera artykuł Wiktora Wirginskiego z Moskiewskiego Instytutu Pedagogicznego na temat współdziałania w rozwoju technicznym i społeczno-ekonomicznym. Zawarta jest tu krytyka z pozycji marksistowskiej niektórych koncepcji zachodnich historyków techniki (m.in. F. Klemma, P. Rousseau i przede wszystkim M. Daumasa).

Następnie Semen Miikulinski daje szkic działalności w zakresie historii nauki wybitnego szwajcarskiego botanika, jednego z twórców nauki geografii roślin, Alfonsa de Candolle'a (1806—1893), autora *Historii nauki i uczonych* (I wyd. 1873, II wyd. 1885 — oba francuskie, wyd. niem. 1911). Miikulinski bardzo wysoko ocenia wkład uczonego do historii nauki, a jego dzieło nazywa „bezsprzecznie oryginalne, nowatorskie i wyjątkowo interesujące”.

Sąsiedni artykuł dotyczy również działalności wybitnego historyka nauki — Johna Desmond Bernala (1901—1971). Jest to wspomnienie o autorze *Nauki w dziejach*, napisane przez ucznia i współpracownika Bernala, profesora Uniwersytetu Londyńskiego, A. Mackay'a. Do artykułu dołączona została, publikowana po raz pierwszy, bibliografia prac uczonego angielskiego. Obejmuje ona 238 pozycji. Nie włączono do niej m.in. licznych przekładów jego dzieł.

W dziale „Komunikaty” mieści się 8 artykułów, m.in. Arkady Kosmodiemanski pisze o pierwszych pracach K. Ciołkowskiego i I. Mieszczerskiego z dynamiki rakiet, Igor Apokin i Leonid Majstrow omawiają rozwój cyfrowych maszyn liczących, a Judif Kopielewicz publikuje interesujące materiały archiwalne dotyczące podróży naukowej akademika H. Millera w latach 1730—1731 do Anglii i Holandii. W tymże dziale na uwagę zasługują artykuły o odkryciu zjawiska izotopii, pióra Dmitrija Trifonowa, Anatolija Wjałcewa i Aleksandra Kriwomazowa oraz poświęcony 150 rocznicy urodzin Pasteura szkic Sieda Dołuchnjana o metodologii naukowej tego wybitnego francuskiego mikrobiologa.

W numerze 2/1973 zamieszczono także bibliografię książek z historii przyrodoznawstwa wydanych w ZSRR i na świecie w latach 1970—1972 (brak w wykazie pozycji polskich). W dziale „Kronika” zwraca uwagę doniesienie o materiałach Leningradzkiego Państwowego Archiwum Historycznego do rosyjsko-niemieckich związków naukowych.

Numer 3/1973 „Woprosów” zawiera w części artykułowej rozważania Stojczo Stojczewa z Sofii o pojęciu „technika” (tu autor powołuje się m.in. na artykuł na ten sam temat napisany przez prof. E. Olszewskiego) oraz niedawno zmarłego Nauma Rodnego, który rozpatruje w kontekście historycznym złożony i ważny problem popularyzacji osiągnięć naukowych.

W numerze tym dział „Komunikaty” jest obszerny, zawiera aż 11 artykułów. Jubileuszowi 250-lecia radzieckiej Akademii Nauk poświęcone jest omówienie korespondencji Eulera z Petersburską Akademią Nauk i z Berlińską Akademią Nauk. Korespondencja ta, z lat 1726—1774, przygotowana została przez zespół uczonych z ZSRR i NRD do wydania jako trzeci tom materiałów: *Berlińska i Petersburska Akademia Nauk w korespondencji Eulera (Die Berliner und die Petersburger Akademie der Wissenschaften im Briefwechsel Leonard Eulers; t. 1: Berlin 1959, t. 2: Berlin 1961)*. Autorami omówienia są redaktorzy dwóch pierwszych tomów: Eduard Winter i Adolf Juskiewicz.

Nina Komarowa w artykule *Morze Kaspijskie w pracach przyrodników i podróżników XVIII — pierwszej połowy XIX wieku* poświęca m.in. fragment Karolowi Eichwaldowi, pierwszemu badaczowi fauny tego morza (1825—1826), późniejszemu profesorowi w Wilnie (1827—1838). O Arystotelesie jako historyku nauki pisze Paweł Kudrjawcew. Autor przeanalizował dzieła greckiego uczonego: *Fizykę, Metafizykę i Anatomię* i na tej podstawie omówił poglądy Arystotelesa dotyczące wa-

runków powstawania nauki i roli praktyki w jej rozwoju. W zakończeniu artykułu Kudrjawcew pisze: [...] należy powiedzieć, że Arystoteles wniósł doniosły wkład do historii nauki [...], w istocie dał początki tej dyscyplinie naukowej. Przedstawił i krytycznie rozpatrzył rezultaty prac i poglądy swych poprzedników od Talesa i Pitagorasa do Platona. Postawił ważny problem powstawania nauki [...]. Wreszcie wykryte przez niego tendencje rozwoju poznania zmuszają uznać Arystotelesa za autora fundamentalnego prawa historii nauki" (s. 36).

Greckiej nauce poświęcony jest również artykuł *Początek przekształcania się matematyki w naukę dedukcyjną*. Jego autorka, Engielina Michajłowa, rozpatruje rolę Talesa w rozwoju myślenia abstrakcyjnego w dziedzinie konkretnych umiejętności matematycznych. Ponadto znajdujemy artykuły: L. L. Kulwiecas, *O jednym aspekcie rozwoju pojęcia „ciężar” w mechanice klasycznej*; W. Boss (Stany Zjednoczone), *Newton w Rosji*; J. P. Stradyń, *Z historii stworzenia metody jednoczesnego otrzymywania fenolu i acetonu*; J. P. Nikulina i G. I. Czuprina, *O utlenianiu jako metodzie otrzymywania połączeń organicznych*; J. F. Liberman, *Z historii ziaren krochmalowych — jednego z czynników geotropizmu*; N. P. Lesnikowa, *Z historii stworzenia helikoptera*.

W dziale bibliograficznym numeru 3/1973 „Woprosów” podano m.in. spis treści „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” za lata 1971—1972 oraz wynotowano z polskich wydawnictw recenzje radzieckich prac z historii nauki i techniki.

W „Kronice” znajdujemy m.in. sprawozdanie z radziecko-polskiego sympozjum, poświęconego historii polsko-rosyjskich kontaktów w geologii i geografii (Leningrad, czerwiec 1972) oraz relację o pobycie w ZSRR prof. Waldemara Voisé (listopad 1972).

Numer 4/1973 „Woprosów” jest kolejnym zeszytem, w którym wiele miejsca poświęca się jubileuszowi radzieckiej Akademii Nauk. O jej powstaniu i drogach rozwoju w XVIII i XIX w. oraz w czasach radzieckich piszą autorzy z Leningradu: Anatolij Kolcow, Judif Kopielewicz i Jelena Sobolewa. Z rocznicą tą częściowo wiążą się artykuły o wybitnych akademikach. Tak np. Walter Habicht (Szwajcaria) omawia prace Leonarda Eulera z zakresu dioptryki, Maje Waldt (Tartu) analizuje stosunek K. Baera do nauki Darwina, a Siergiej Władimircow i Władimir Wołkow przedstawiają nieznanne materiały o uczonych z lat 1904—1911, przechowywane w Centralnym Państwowym Archiwum Rewolucji Październikowej (Zespół Departamentu Policji).

W numerze mamy też dwa inne artykuły rocznicowe, a mianowicie z okazji 1000-letniej rocznicy urodzin wielkiego uczonego-encyklopedysty Al Biruniego, tekst jego „geodezji” (po raz pierwszy opublikowany w Kairze; przekład rosyjski ukazał się w 1966 r.) analizuje Nikołaj Leonow, natomiast Władimir Wizgin, w związku ze stuleciem tzw. „programu erlangeńskiego”, stworzonego przez znakomitego matematyka niemieckiego, Felixa Kleina, stara się odpowiedzieć na wiele historyczno-naukowych problemów.

Niejako rocznicowy jest też artykuł Bonifatija Kiedrowa *Nad spuścizną Mendelejewa*, publikowany z okazji 70 rocznicy urodzin autora, byłego dyrektora Instytutów Historii Przyrodznawstwa i Techniki, a następnie Filozofii AN ZSRR. Siedemdziesiątą rocznicę urodzin prof. Bogdana Suchodolskiego odnotowały również „Woprosy”, zamieszczając w dziale „Jubileusze” portret i krótką biografię polskiego uczonego.

Z innych artykułów wymienimy jeszcze: Iriny Maliny o roli Ostwalda w opracowaniu katalitycznej syntezy amoniaku, Tatjany Krasowickiej i Semena Płotkina o stosunku W. H. Wollastona do atomowej teorii Daltona oraz Josifa Gołotjuka o badaniach w zakresie mechaniki na Uniwersytecie Odeskim.

Jak się wydaje, bardzo interesujący i nietypowy dla „Woprosów” jest artykuł

Gienadija Szlachina i Galiny Pilidi *Niektóre rezultaty ilościowych badań publikacji matematycznych*. Autorzy przeanalizowali radzieckie prace matematyczne z lat 1958—1967 (ponad 50 tys.) pod kątem widzenia pochodzenia terytorialnego autorów, ich wieku itp. Przeprowadzono też analizę przypisów i odsyłaczy do matematycznej literatury zagranicznej.

W całym roczniku 1973 „Woprosów” nie zauważamy ani jednej recenzji z książek polskich. Czyżby nie docierały one lub nie wzbudzały zainteresowania wśród radzieckich historyków? Z własnych doświadczeń wiem, że publikacje polskie z zakresu historii nauki znajdują się w dużym wyborze i są łatwo dostępne w moskiewskich i leningradzkich bibliotekach naukowych. Wydaje się, że niezajomość języka polskiego wśród radzieckich historyków nauki jest tą główną przyczyną, która powoduje, że recenzje książek polskich tak rzadko zjawiają się na łamach „Woprosów”.

Jerzy Rózewicz

„THE AMERICAN NEPTUNE”. A quarterly journal of maritime history. Salem, Massachusetts. The Peabody Museum of Salem, 8°. Roczniki 1971, 1972, 1973.

Założone w 1799 r. Peabody Museum of Salem posiada bogate zbiory z zakresu etnografii, historii naturalnej oraz nautologii. Tej ostatniej dziedzinie Muzeum poświęca publikowany od 35 lat kwartalnik „The American Neptune”.

W czasopiśmie tym, obok artykułów z zakresu historii wojen i bitew morskich (z ukazaniem ich tła polityczno-gospodarczego) i międzynarodowych morskich kontaktów handlowych oraz dziejów floty i portów, zamieszczane są również prace z historii techniki budowy statków, uwzględniające m.in. ewolucje poszczególnych elementów konstrukcyjnych jednostek pływających, ich doskonalenie, zmiany w wyposażeniu, napędzie itd.

Problematykę tę podejmują w rocznikach 1971—1973 m.in. artykuły: L. Casson: *Geneza żagla łacińskiego* (1971), J. D. Milligan: *Charles Ellet budowniczy okrętów: XIX-wieczne studium o zawodzie* (1971), J. Haviland: *Zmierzch pomocniczego napędu parowego* (1972), M. Smelsen, W. J. Davisson: *Długowieczność żaglowców kolonialnych* (1973).

Wartość czasopisma podnoszą liczne ilustracje oraz specjalne suplementy ikonograficzne, załączane do każdego numeru. Zawierają one źródłowy materiał ilustracyjny, przedstawiający m.in. różnego typu i wieku statki, ich wnętrza i wyposażenie. Każdy numer kwartalnika zamyka stała rubryka recenzji, preferująca wyraźnie wydawnictwa anglosaskie. Poszczególne roczniki zaopatrzone są w indeksy, które poza nazwiskami autorów prac podają nazwy cytowanych lub przedstawianych na fotografiach statków i daty ich powstania.

(Red.)

O DZIAŁALNOŚCI NAUKOWEJ J. MELICHA

20 listopada 1963 r. zmarł w Budapeszcie w wieku 91 lat nestor językoznawstwa węgierskiego, germanista i sławista János Melich (ur. 16 września 1872 r.), profesor Uniwersytetu w Budapeszcie, od 1920 r. członek rzeczywisty Węgierskiej Akademii Nauk, autor prawie 1100 prac drukowanych. Oprócz prac językoznawczych pozostawił też pewną liczbę publikacji z zakresu etnografii i kilka bibliografii. W setną rocznicę urodzin tego uczonego jego naukową sylwetkę nakreślił